

Др Милош Прица,¹
Ванредни професор,
Правни факултет
Универзитета у Нишу
<https://orcid.org/0000-0002-2393-9091>

UDK: 821.163.41-31Drašković V.(049.32)
DOI: 10.5281/zenodo.12599408

Оригиналан научни чланак

Примљен: 30. 05. 2024.

Прихваћен: 21. 06. 2024.

СУДИЈА РАТКО ВИДОВИЋ – ОГЛЕД О СУДИЈСКОМ ПОЗИВУ²

Апстракт: Овај рад посвећен је Ратку Видовићу, необичном и сасвим посебном судији. Као што је уметник позванији од историчара да прими милост уобличења историјских истина, тако је и књижевник од правног научника позванији да спозна свет у коме се људски живот сусреће са кривдом и правдом. Роман „Судија“, Вука Драшковића, са књижевним ликом судије Ратка Видовића, представља веома инспиративно дело о судијском позиву. Судијски позив је позвање судије да служи правди, што је одлика особе са посебним врлинама и израженим осећањем моралних дужности, надахнутих правдом. Поступање судије усредоточава се на утврђивање границе која право и правду одваја од неправда и неправде и с тога је судијски позив најважнији у поретку правне државе. Судија Ратко Видовић – својом моралном и интелектуалном узвишеношћу – служи као идеал судијског позива, што је важно истаћи у околностима моралне лењости и интелектуалног сиромаштва, који снажно заплускују правосуђе данашње Србије.

Кључне речи: Ратко Видовић, Илија Радуловић, судија, судијски позив, врлина, правда.

1. Увод

Ратка Видовића упознао сам током средње школе. Живо су ми и данас у сећању срењошколски дани које сам проводио у размишљању о томе

¹ pricamilos@prafak.ni.ac.rs

² Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација, по Уговору евиденциони број 451-03-65/2024-03/200120 од 05.02.2024. године.”

како човек открива позвање да буде носилац одређеног позива, ослобођен од замки амбиције и спреман да изабере оно што највише одговара његовом унутрашњем бићу. Схватио сам да посвећеном ученику успех у школи обезбеђује уточиште, али смирење и смисао доноси спознаја позвања човекове личности. Одговор на питање о животном позиву нисам имао. Једнога дана, у соби наше породичне куће угледао сам књигу црвених корица, са сликом писца дуге косе и браде и упечатљивим насловом: „Судија“. Роман „Судија“ био је поклон оцу од пријатеља. Већ на самоме почетку, роман ме је тргао и очарао: „*Зашто су Јустицији, Богињи правде, завезане очи? Откуда јој и чему служи она непрозирна крпа која је лишава вида? Неиспаван и сам, у трећи пој пијетлова затечен над папирима и међу књигама, Ратко Видовић је, готово наглас, поставио ово питање и сада је покушавао да нађе одговор. Јустицију је, за посљедњих десетака година, виђао у многим приликама и на разним мјестима: сусретао ју је по универзитетским уџбеницима и правним часописима, по судницама и неуредним адвокатским канцеларијама, али је тек однедавно, откако је у свој стан уселио једну њену малу статуу, почела да га прогони и мучи симболика свакаког детаља Богињиног лика и одежде. Да ли мач Јустицијин, који држи у једној, а вагу у другој руци, ваља схватити као древну и врховну заповијест права да је истина увијек на страни јачега и да је дужност судија једино у томе да тумаче вољу господара који им, изнад глава и изнад пресуда, ковитлају исуканим бичевима? Или је памети много ближа логика да и закони и пресуде извиру, једино, из духа истине и само тиме ограничене слободе судија? Да ли би, у том случају, макар само у судници и макар само пред судијама, била могућна и остварљива једнакост глава неједнаких: оних који владају и оних којима владају, богатих и сиромашних, охолних и унижених, жртава и њихових целата?*“ (Драшковић, 2000:7).

Роман „Судија“ прочитао сам у једном дану. Захваљујући Ратку Видовићу, све ми је постало јасно! Очарала ме је мисао о неустрашивом служењу правди и одлучио сам да упишем студије права. Схватио сам да је правда врховна категорија људског рода, а бити достојан служења правди захтева морално, духовно и интелектуално усавршавање, што је по себи изазов заслужан човековога труда. Достићи моралну и интелектуалну узвишеност судије Ратка Видовића захтева знатно више од формалног образовања, што је одлика посвећености која се брани од замки човекове амбициозности. Роману „Судија“ враћао сам се небројено пута, а и данас у својству универзитетског професора могу да кажем да Ратку Видовићу много дугујем. Студентима на првоме часу наставе препоручујем да се упознају са Ратком Видовићем, а мишљења

сам да роман „Судија“ треба уврстити у обавезну књижевност на првој години основних студија права.

Некада интуитивно, а сада и по разуму знам да је правда релациона категорија и да је њен смисао у уређивању односа између супстанцијалних категорија и принципа људског друштва и правног поретка. Препустићемо реч Петровићу: *„Расправама о појму правде никад краја. Узрок је томе, понајвише, неувиђање особености природе тог начела у односу на остала правна начела. Та правна начела имају вазда једну одређену садржину која их разликује од других и чини њихову својственост. Правда такву садржину нема; њен садржај је променљив и чини га садржина онога начела које у датој ситуацији има предност над другима. Она није „супстанцијална“, него је „релационална“ категорија, попут категорија логике и математике. Она је категорија друштвене равнотеже и склада, „друштвене лепоте“, како би казали стари Грци. (Петровић, 1987: 322-323).*

Правда као релациона категорија неодвојива је од људске врлине и светлости човековога микрокосмоса. Правда је увек више од равнотеже и пропорционалности у уређивању односа између других људских категорија јер се њоме оличава вера у духовну и моралну снагу човекове личности. Нема правде без врлина и моралних дужности. Узвишеност правде је у мудрости уочавања и утврђивања „ума и равнотеже у људским стварима“ те у откривању натприродног и небеског у земаљском. То што се данас више користе називи “пропорционалност” и “сразмерност” од назива “правда”, као да изражава страх од зрачећег дејства које би се могло оделотворити са називом “правда”. Јер, сву своју лепоту и снагу исказује правда када се талас праведности подиже из духовне и моралне дубине — као оваплоћење Божјег лика у човеку, што би с тачке гледишта правне државе требало да послужи томе да ток правног поретка омогући морално и духовно уздизање човека и заједнице.

Судијски позив је позвање судије да служи правди, што је одлика особе са посебним врлинама и израженим осећањем моралних дужности — надахнутих правдом. Поступање судије усредоточава се на утврђивање границе која право и правду одваја од неправда и неправде и с тога је судијски позив најважнији у поретку правне државе. Питање је само: како у поретку правне државе обезбедити да појединац постане достојан судијског позива?

2. Судија Ратко Видовић

Знаковита пишчева напомена на почетној страници: „*Свака, евентуална, подударност за збиљом случајно је — намјерна*“, указује читаоцу да је радња романа „Судија“ мотивисана друштвено-политичким околностима једнопартијског система бивше Југославије,³ при чему роман „Судија“ осветљава правне и моралне тачке са којима се ваљани судија нужно суочава и у поретку правне државе. Као инспирација за грађење књижевног лика судије Ратко Видовића послужила је судбина Илије Радуловића — интелектуално и морално узвишеног судије, који је због пресуде у предмету „магнетофонска трака“ разрешен судијске функције.⁴

Судија Ратко Видовић, затечен међ папирима и књигама, у размишљањима о правди настоји да расветли и разреши случај „магнетофонске траке“, што је назив кривичног поступка који се води противу оптуженог Озрена Станивука. Озрен Станивук је директор локалне болнице, иначе ратни херој, идеалиста у „погледу на свет“, те моралан и поштен руководилац. Као частан и угледан идеалиста пада у немилост локалних „каријерних партијаша“, а повод за прогон настаје Станивуквим одбијањем да запосли докторку Тамару Михаић. У једној прилици, након заједничке вечере, у разговору који води са докторком Михаић у њеном стану, а поводом њених претњи да ће се поводом запослења обратити за помоћ градским руководиоцима, Озрен Станивук — испровоциран и у припитом стању — упућује псовке градским партијским руководиоцима и партији уопште. Пре започетог разговора докторка Михаић укључује магнетофон, а сутрадан магнетофон предаје градским партијским руководиоцима. Станивук бива искључен из партије, а противу њега тужилаштво подиже оптужницу за кривично дело повреде угледа највиших органа власти.

³ Прво издање романа „Судија“ објављено је 1981. године, а међувремену роман је доживео педесет издања. Декан Правног факултета у Љубљани, проф. др Љубо Бавцан, својевремено је роман „Судија“ уврстио у обавезну литературу за студенте права у Љубљани. У више наврата роман „Судија“ био је међ најчитанијим књигама у бившој Југославији.

⁴ Илија Радуловић био је судија Округног суда у Тузли. Разрешен је судијске функције 1971. године јер је својим узвишеним интелектуалним и моралним поступањем „заслужио“ идеолошко-политичку неподобност. Након разрешења, Илија Радуловић постаје адвокат. Аутор је следећих књига: *Нужна одбрана душе*, Прометеј, Београд, 2020; *Прорицање прошлости — чланци и интервјуи*, Прометеј, Београд, 2020; *Писма Вуку Драшковићу*, Прометеј, Београд, 2019; *Силази, Силази*, Прометеј, Београд, 2023. Преминуо је 2022. године. Илији Радуловићу посветићемо засебан чланак.

Магнетофон бива предложен као кључни сведок кривичног дела које се Станивуку ставља на терет, а судију Видовића мучи питање о моралној основаности таквог сведочења. Магнетофон је разлог Видовићеве загледаности у Јустицију: *„Ратко Видовић искључи магнетофон. Лаганим корацима приђе прозору: са те удаљености, поново се загледа у ослијепљену Јустицију. Као да му она, скамењена и без очију, може да помогне. Да одвоји кривду од правде и измјери тежину злочина Озрена Станивука.“* (Драшковић, 2000: 11). Полазећи од забране неовлашћеног прислушкивања, Судија Видовић одлучује да у судницу уведе универзитетског професора етике: *„И хоће ли историја, макар то само била историја Права, запамтити да је 10. децембра 1970. универзитетски професор етике ушао у суд да, као најпозванији судија, изрекне пресуду не човјеку него чину и не у име силе закона већ у име достојанства и части човјечјег? Хоће ли професор пресудити да част и достојанство, ипак, нијесу — „антиреволуционарне и антисоцијалистичке категорије“!“* (Драшковић, 2000: 46).

Стојан Светозаревић, универзитетски професор етике, на питање о моралној допуштености да магнетофонска трака буде саслушана у судском поступку — одговара: — *„Нијесам се, другови судије, нимало пријатно осећао док сам читао оптужницу. Било ме је, вјерујте, и стид. Ако човјека — да подсетим на једну Маркову мисао — изграђују околности, онда се те околности морају бити изграђене човјечно. Околности под којима је прибављена ова магнетофонска трака далеко су, заиста, и од морала и од човјека. Саслушати такву траку пред судом и тиме јој признати својство доказа, не би, убијеђен сам, значило ништа друго до — Хирошиму људског достојанства.“* (Драшковић, 2000: 51-52).

Овај кривични поступак судија Видовић окончава ослобађајућом пресудом, у чијем образложењу истиче: *„Од Суда је, међутим, затражено да саслуша и једног мртваца, једног робота и једну малу, тамну кутију. Магнетофонску једну врпцу, заправо, која ће, тако мртва и безосјећајна, неподмитљива и непристрасна, да каже и покаже у којој мјери ови живи, подвалама и кривоклетству склони, свједоци говоре истину. ... Потребно је, испада, само чути шта нам каже кутија. Њено свједочење је што и — пресуда. Уважавајући све надљудске моћи робота, овај Суд не само што му није повјеровао, него је, чак, одбио и да разговара са тим, мртвим, свједоком и, мртвим, судијом. ... Ако бисмо овај паклени stroj (Видовић подиже магнетофонску траку са стола) признали за свједока оптужбе, онда пресуда коју слушате не би смјела бити саопштена „у име народа“, већ у име оне зле слутње Фридриха Хердерлина, који је, често, понављао стихове: „Ово је ноћ свијета!“ Трака докторке Михаић је осветничка, шпијунска и без трунке људске намјере. То је трака инквизиције и превелике мржње.*

...Докторка Михаљ и градски тужилац су, овдје, веома често, понављали да, уз помоћ ове магнетофонске траке, бране углед социјализма и наше Партије. Суд их опомиње и упозорава да се, убудуће, кане такве одбране... Слична, истовјетна, трака била је, ако је вјеровати, не тако давно подметана и највишим руководиоцима државе и Партије. Тајни микрофони су откривени, чак, и у спаваћим собама. Подметачи су, у том случају, били познати и високи људи Партије и полиције. Њихов поступак је, као што се зна, наишао на свеопште и јавно жигосање. Значи ли то, онда, да градски тужилац налази да оно што је нечасно и инквизиторско у односима међу руководиоцима може бити часно и честито у односима међу осталим грађанима?!“ (Драшковић, 2000: 95-96).

Да би читаоцу био јасан морални лик судије Ратка Видовића, важно је предочити неколико знаковитих примера из Видовићеве јуриспруденције. У кривичном поступку који је вођен противу католичког фратра Анте Тршића, који у свом стану — не и у јавности — заговара усташку идеологију, Ратко Видовић у разговору са супругом Маријом правослови о разлозима ослобађајуће пресуде: “ – Човјек је, каже Малро – поче он, некако несигуран и пискаво — оно што је учинио. Шта је то, дакле, разложно посматрано, фратар Анте Тршић учинио?... Мисао његова је, без сумње, отровна и, без сумње, против човјека. Она је негација слобода и љубави, гилотина демократије и људске памети. Она је афирмација мржње и анималног у човјеку, филозофија ноћи и смрти, идеја сјечива и концлогора: укратко, антитеза живота и постојања. Може ли, међутим, мисао бити инкримисана? Чак и кад је, као усташка мисао, сваким својим бљеском смртна пресуда човјека? Хегел, ако се добро сјећам, каже: „У мислима сам слободан, пошто остајем при себи самоме:“ Мисао је, заправо, само моја, а чин је свачији. Може се, свакако, закључити да је, саопштивши своју отровну мисао двојици људи који су га посјетили, фратар Тршић изашао из себе самога. Ја сам, међутим, пошао од тога да је стан саставни дио личности, продужетак људске интима и душе и да је, док је у своје стану, човјек при себи самоме. Поготову када, као и Тршић, прича пред двојицом службеника Државне безбједности, знајући ко су они и знајући, такође, да они знају ко је он. Да је то што је рекао овој двојици људи казао својим парохијанима заслужио би максималну казну и ја бих му је, сигурно, и изрекао. Зла мисао би, тада, попримила обличје злог чина и ту дилеме, више, не би ни било. Међутим, сада је има. Опраштајући отровну мисао и убилачку идеју. Суд — одиста — ризикује да се, у будућности, криминални чин, можда, и догоди, Ризик, очито, постоји. Сматрам, међутим, да је мање опасан такав ризик од ризика да се погази и игнорише слобода појединачног, конкретног и живог, човјека. Јер, милиони људи слободни су само

онолико колико је сваки од њих, појединачно издвојен, слободан. Суочен, сем тога, са дилемом да ли да казним слободу људског мишљења или да опростим свом непријатељу — морао сам изабрати ово посљедње. Морао сам, између осталог, и због тога што он није за кажњавање — прије ће бити да је фратар Анте Тршић за жаљење. И због тога, Марија, што сматрам да сам га, оваквом пресудом, најтеже казнио.“ (Драшковић, 2000: 43-44).

Представљајући судију Ратка Видовића читаоцу, писац романа саопштава индикативан догађај: *„Судио је, прије годину дана, једном старом и полуслијепом скелецији који је, по наводима јавне оптужнице, „нестручно и несавјесно обављајући свој посао, у смрт одвео десет људи“. То да је скелеција Ибрахим Диздаревић возио у припитом стању, да је на погрешан начин сјекао матицу ријеке, због чега је дошло до превртања скеле и потапања путника, као и то да је скела пловила без сидра и чамца за спасавање, на Суду је непобитно и лако утврђено. Видовић је, међутим, сазнао за још неке детаље који очито, нијесу занимали јавног тужиоца. Сазнао је, на примјер, да је полуслијепи и неписмени Ибрахим скелом управљао годинама и увијек на исти начин: незналачки, без сидра и чамца, крајње опасно и примитивно. Ибрахим је, у неколико наврата, молио свог директора Лазара Крушкића да га премјести на неки други посао или да га пензионисе. „Не умијем, болан“, говорио је, „да возим. Не видим, немам снаге у дамарима, а без чаше не могу. Преврнућу, болан, негдје и себе и дуњајлук који превозим.“ Директор Крушкић је, вазда, одмахивао руком и давао исти одговор: „Не слуги белај, Ибрахим-ага. Кад се није до сада нико удавио, неће вала, ни од сада.“ Ратко Видовић је, послије свега, прекројио оптужницу. За главног виновника несреће он није, као тужилац, прогласио пијаног скелецију Ибрахима Диздаревића, већ директора Лазара Крушкића. Ибрахима је осудио на двије, а Лазара на осам година затвора.“ (Драшковић, 2000: 48-49).*

Писац даље предочава: *“Убрзо послије ове пресуде, која је прочула Видовића и изазвала жестоке расправе међу правницима, на једној кривини асфалтног пута недалеко од Града, погинуло је осмогодишње дијете. Неопрезно је истрчало на друм и завршило под точковима аутомобила ветеринара Васе Јефтовића. Испред кривине, било је истакнуто упозорење: максимално дозвољена брзина — 40 километара на сат. У тренутку несреће, како је утврђено, Јефтовић је поштовао то упозорење, чак је возио и нешто спорије. Трагови кочења су показали и да је он на вријеме спазио дијете, да је, као искусан возач, учинио све да избјегне трагедију и да су — из необјашњивих разлога, иако су технички била исправна — кола отказала послушност, занијела се и погодила тијело дјечака који је већ био, готово сасвим, претрчао преко друма. Видовић је, на изненађење чаршије,*

затражио да стручњаци испитају кривину. Да виде да ли је правилно и под којим нагибом и углом пројектована. Да ли је, заправо, ветеринар могао да, на таквој окуци и придржавајући се прописа о брзини, избјегне несрећу. Извештај који је добио оправдао је његове сумње: у кривину се улазило не само под опасним нагибом, већ је та косина била изокренута у супротном смјеру. Другим ријечима, дјечак је погинуо кривицом људи који су, својевремено, за пројекат тог пута, укључив ту и окуку смрти, добили позамашну награду и који су за удес осмогодишњег дјетета сазнали тек из новина. Ратко Видовић је то све рекао у пресуди и ослободио ветеринара Јефтовића. Штампана је ту одлуку прокоментарисала већ у насловима „Убица је невин — кривац је кривина“. (Драшковић, 2000: 49-50).

Све Видовићеве пресуде одликују опширна образложења, у којима, осим разлога и оцене доказа, излаже правна схватања са снажним моралним утемељењем. Колико су наспрам судијског позива оваква образложења важна, видећемо доцније. Осим тога, независност од било којег вањског утицаја — преваходно страначког — представљају полазиште и исходиште Видовићевог поступања. Од предмета „магнетофонска трака“, Видовић се суочава са незадовољством једнопартијске хоботнице, а крајња последица тога незадовољства биће Видовићево разрешење од судијске функције. У једној прилици, високи партијски функционер поводом Видовићевих пресуда — наглашава: „Видовић је, без сумње, врсан интелектуалац и одличан правник. Свестрано је образован, вриједан и угледан млади судија. Храбар је и веома упоран. Радо бих, хоћу да вам кажем, таквог човјека имао за пријатеља. Он је, на жалост, одавно окренут на страну на којој ја, као комуниста, не смијем тражити пријатеље. Без претјеривања, добро га познајем. Заједно смо, знате, и студирали. Још тада сам код њега запазио ту, ја бих рекао, наглашену ноту анархизма и грађанске распуштености. На састанцима је, увијек, вукао на страну и на вјешто прикривени начин нападао не само стварност нашег социјализма, већ и читаву комунистичку идеологију. Рачунао сам, тада, да је то посљедица нечијег тренутног, лошег, утицаја или младости. Морам вам, на жалост, признати да сам се преварио. Такав је остао и као судија. Чак бих рекао да је свој, судијски, положај у неколико наврата искористио, директно, против принципа нашег друштва и наше Партије.“ (Драшковић, 2000: 86).

У кривичном поступку који је вођен противу општинских јавних функционера који су противправно располагали општинским новцем, чиме су извршили кривично дело пљачке и злоупотребе службеног положаја, судија Видовић обојици оптужених изриче затворске казне у трајању од 6 година. Оптужени су иначе истакнути чланови партије и учесници

револуције. Приликом образлагања отежавајућих и олакшавајућих околности, Видовић закључује: „Окривљени су, оvdје, пред судијама, у неколико наврата, истицали да су учесници револуције. Инсистирали су на тој чињеници и њихови браниоци. И тужилац је напоменуо да Крстић и Рогановић, до сада, нијесу осуђивани, да су, по неколико пута, одликовани и да су борци револуције. И он је затражио да им се то све, а посебно учешће у револуцији, узме у обзир, као олакшавајућа околност, приликом одмјеравања казне. Суд је, међутим, закључио да учешће у револуцији, бар у овом случају, може и мора бити прихваћено, једино, као отежавајућа околност за окривљене. То, прије свега, због образа и етике наше револуције, као и због поштовања, недочеканих и недоживљених, идеала у рату погинулих другова Војислава Крстића и Данила Рогановића. Због младића који су, умирући, клицали поштењу и части друштва за које су умирали. Због безимених пролетера што су, у име етичности револуције, стријељани због украденог црвеног шала или саћа меда, узетог, чак, из непријатељске кошнице. Јесте, промјенила су се времена и немогуће би, данас, било тражити смртну казну због украдене кошуље. Али, истовремено је и нечасно и недопуштено крађу, пљачку 8,5 милиона динара, ублажити позивањем на ране и на револуцију. На крв оних који слободу нијесу ни дочекали. По мишљењу Суда, тим позивом се, заправо, скрнавe и та крв, и револуција, и илузорном чине све жртве и све погибије. Под условом, наравно, да је револуција била етички онаквом каквом је представљају њени актери, књиге, историчари, умјетници и учитељи.“ (Драшкових, 2000: 173). Након објављивања ове пресуде, судија Видовић бива разрешен судијске функције.

На крају овога одељка, препустићимо реч судији Ратку Видовићу јер та реч представља правословље о судијском позиву: “Судија, како ја мислим, мора да буде свестрано образован човјек. Најмање по пет часова, свакога дана, ваља читати, не само правну, већ и философску, психолошку или историјску литературу. Он мора поуздано владати и социологијом, а етика је предмет чије бих познавање означио једним од услова да се постане судијом. Такав, понављам, по схватању мојем, мора бити...судија. Он, који не смије бити чиновник и који мора бити стваралац и ослонац новим друштвеним односима који настају, мора да много зна и да гледа широко и далеко, даље него што може да досегне физиолошко око човјечије...Савршено сте у праву када кажете да сам писао необичне пресуде. Тудио сам се да у њих унесем нечег живог и есејистичког, да узмакнем пустој ријечи и огољеној сили закона. Волим, на жалост, лијепу и прпошну ријеч. Стендал је, само да подсјетим, још давно, читао “Code de civil” и у њему, том Наполеоновом грађанском законнику, тражио узор за своја, литерарна, представљања живота и

свијета. Тако, есејистички и раскалашно, писао је законике и покојни, наш, Богишић...” (Драшковић, 2000: 193).

Да сада размотримо претпоставке без којих нема ваљане одлуке појединца да служи правди.

3. Оглед о судијском позиву

Избор животног позива може да буде израз личних жеља и амбиције, а исправно је да позив представља особито лично позвање које човек у себи открива. Питање личног позвања у односу на животне позиве има ирационалне основе и разумске критеријуме, при чему код појединих позива кључан значај има осећање моралних дужности, које човек у себи открива и развија. Примера ради, кругу наведених позива припадају: лекарски, свештенички и новинарски позив, али и сви правосудни позиви, будући да позиви у питању захтевају високе критеријуме моралне, духовне и интелектуалне зрелости, те и стручне оспособљености. Веома је важно уочити да сви ови позиви изражавају снажно осећање моралне дужности и позвања личности да служи позиву коме се посвећује. Изазов је ускладити слободу личног избора са позвањем појединца да буде носилац одређеног позива, без замки амбиција и са мудрошћу избора онога што највише одговара човековом унутрашњем бићу.

С тачке гледишта хришћанског учења, пут од индивидуе до личности — што је нужан услов откривања спознаје о животном позиву — подразумева уздизање у способности духовног расуђивања: „Расуђивање је код почетника тачно познавање самога себе. Код оних што су доспели до средине, расуђивање је духовно чуло којим се непогрешиво разликује право добро од добра природног и од оног што је добру супротно. Код савршених, расуђивање је знање, које у њих долази путем божанског озарења и које је способно да својим светиоником осветли и оно што је у душама других људи тамно. Уопште, сматра се да је расуђивање тачно схватање божанске воље у сваком тренутку, месту и ствари, схватање које се налази само у људима чиста срца, чиста тела и чистих усана. ...Сав духован по својој суштини, ум поседује и особито духовно чуло. Таква природа људског ума нагони сваког човека да трага за тим чулом у себи, без обзира да ли га већ има или не. Јер, када се то духовно чуло покаже у нама, престаје уобичајено дејство телесних чула, и то је управо оно што је један мудрац, знајући за то, рече: И наћи ћеш божанско чуло.“ (Лествица, 1997: 205; 212.).

Код позива опредељених снажним осећањем моралних дужности, на делу је идеја изразите посвећености, службе и жртве појединца, при чему је важно увидети разлику у основу — покретачу моралних дужности. У погледу лекарског позива — предњачи хуманост, код новинарског позива — то је истина, код свих правосудних позива — то је правда, а следити Божју вољу у овоземаљским стварима — основ је свештеничког позива. Позвање човекове личности је извор, а разумски критеријуми (факултетска диплома, радно искуство и др.) збиљски не вреде без позвања о којем говоримо. Судијски позив произлази из осећања моралних дужности надахнутих правдом, што је основ, а врлине и интелектуално усавршавање без наведеног основа неће задобити збиљско остварење.

Испуњеност формалних услова за обављање одређених позива и функција по правилу се везује за одређене ступњеве стеченог формалног образовања и радног искуства, што по себи није довољно без осећања моралне дужности и врлина, који представљају услов ваљаног вршења позива и функција. У пријатељској критици упућеној свом српском народу, Рајс — који је био Србин по опредељењу, а не по рођењу — подвлачи разлику између формалног образовања и врлине: “Површно је и научно и универзитетско образовање већине правника са вашег Универзитета. ...Зар вредност универзитетског образовања не лежи управо у томе да професор, наравно, прави професор, дели са учеником свој начин размишљања и поимања ствари? Конкретне чињенице које професор излаже могу се наћи у хиљаду књига, али његов начин тумачења и разумевања јединствен је и не могу га заменити књиге. Када студент положи испите, не зна практично ништа. Тек ће га пракса образовати, под условом да га је професор научио како да сагледава ствари. ... Свеједно вам је да ли кандидат за место у правној, полицијској служби, итд., заиста познаје материју потребну за тај посао и да ли је заиста у стању да ваљано обавља свој посао. Довољно вам је да има диплому и да је добро политички обојен...И тако ви за више полицијске чиновнике примате само кандидате који имају диплому правника, тј. безвредну универзитетску диплому. Због чега вам је важна та диплома? Није од неке користи у полицији, јер се тих неколико потребних пасуса дају лако научити свакодневном праксом. Али оно што се не учи на правном факултету, а неопходно је сваком полицајцу јесте следеће: техничка знања потребна за тај посао, интелигенција, преданост, љубав према послу, морална храброст, интуиција, извесна доза проицљивости, храброст и искреност. Човек који поседује све ове особине биће одличан полицајац, иако нема (право) универзитетско образовање. За

каријеру полицајца, универзитетско образовање је недовољно, ако је само правно. Ова позиција морала би бити доступна, и то до највећих положаја, сваком интелигентном, марљивом и часном човеку који има неопходан таленат. Вашим дипломираним људима у полицији у већини случајева недостаје таленат, марљивост и, што је најгоре, част.” (Рајс, 2020: 35-38).

Судијски позив тражи особу са израженим врлинама, а врлине стоје у нераскидивој повезаности са моралним дужностима. (Прица, 2021: 130-147). Како државу одликује општост, служење општем добру и општој идеји државе као институције подразумева да се државни функционери и службеници у свом поступању не смеју поистоветити са било којим приватним или партикуларним интересима. Неопходно је да носиоце свих јавних функција одликује непоткупљивост, непристрасност, храброст, стручност, збиљска достојност. Закон о судијама има у виду важност одржавања поверења у независност и непристрасност судије, што по себи није довољно без горе истакнутих претпоставки: “Судија је дужан да у свакој прилици одржи поверење у своју независност и непристрасност, да непристрасно води поступак по својој савести, у складу са властитом проценом чињеница и тумачењем права, уз обезбеђење правичног суђења и поштовање процесних права странака гарантованих Уставом, законом и међународним актима. Службе, послови и поступци неспојиви са дужношћу судије одређују се законом, а судије су дужне да се у свакој прилици придржавају Етичког кодекса, који доноси Високи савет судства.”⁵ У Етичком кодексу судија (“Сл. гласник РС”, бр. 96/2010) истакнуте су врлине судија: независност, непристрасност, стручност, одговорност, достојанственост и посвећеност, али без позвања и осећања моралних дужности — наведене врлине неће имати збиљску утемељеност. Врлине су етичка детерминанта правне државе и као услов везују развијање писаног права као регулативне детерминанте и јавности као демократске детерминанте јавног интереса и правне државе. (Прица, 2021: 521-537).

У природи ствари је да судија буде интелектуалац, али без збиљске заступљености врлина, искључена је могућност да судија буде интелектуалац. Према нашем мишљењу, три су одређујуће одлике интелектуалаца: 1) морални и културни интегритет, 2) ауторитет знања и 3) приврженост врлини, јавном интересу и општем добру. Према томе, статус

⁵ Члан 3 Закона о судијама (“Сл. гласник РС”, бр. 116/2008, 58/2009 - одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 - одлука УС, 121/2012, 124/2012 - одлука УС, 101/2013, 111/2014 - одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 - одлука УС, 106/2015, 63/2016 - одлука УС, 47/2017 и 76/2021)

интелектуалца не може се достићи само путем формалног образовања, већ превасходно на основу духовног усавршавања и интелектуалног сазревања, особито имајући у виду да ауторитет знања и лична просвећеност настају у следству духовног усавршавања и интелектуалног сазревања а не обрнуто! (Прица, 2023: 235-249). Без судија интелектуалца у предоченом значењу, незамисливо је суштинско уобличење развијеног писаног права и владавине на основу права. Управо мали број судија интелектуалаца у наведеном значењу, представља главну препреку одистинском утемељивању владавине на основу права у Републици Србији, следствено чему је на делу изопачена правна држава.

Интелектуалац је појам неодвојив од врлине, имајући у виду позвање интелектуалца да носи барјак истине, слободе и правде. Насупрот интелектуалцу стоји “полуинтелектуалац”. Под “полуинтелектуалцем” се подразумева особа која нема ни културни ни морални образац, а при томе је успешно завршила школовање и дипломом стекла улазницу у круг интелигенције”. (Милосављевић, 2012: 127-143). Гласовити Слободан Јовановић први је писао о полуинтелектуалцу: „Ми смо сви имали прилике да видимо младе „Паризлије“, који су се вратили из Париза исти онакви сељаци какви су и отишли. ...Пошто није добио подстрек за духовно саморазвијање, полуинтелектуалац све процењује према томе колико доприноси успеху у животу, схваћеном у материјалистичком смислу: Политичка амбиција једног полуинтелектуалца управо и није политичка. Она се састоји само у томе, да се човек кроз политику обогати, и да на високим положајима прогосподује. Он не зна ни за какве више и општије циљеве. Тек кад полуинтелектуалац избије на врхунац политичког успеха, види се како је он морално закржљао“. (Јовановић, 1990/1991: 572).

Одавде произлази да формално образовање јесте једна међу другим претпоставкама судијског позива, али се упркос томе у нас наспрам судијског позива формалном образовању придаје највећи значај. Ако оставимо по страни „несрећне правне факултете“, на којима се факултетска диплома не заслужује знањем, ваља нагласити да диплома озбиљних правних факултета представља тек једну етапу на путу стварања правника достојног да буде судија. На студијама права у нас преовлађује нормативистичко поимање права у најужем значењу нормативизма, при којем се право поима као процес стварања и примене општих правних норми као “формалних извора права”, следствено чему дипломираном правнику тек по окончању студија предстоји да развије умеће квалификације и правничке аргументације. Додајмо да у нас и

правосудни испит стоји под јаким утицајем нормативистичког поимања права, што је посве погрешно.

Својство одличног правника стиче се овладавањем умећа квалификације правних предмета и зреле правничке аргументације, за шта је неопходно око десет година пуне посвећености, колико је објективно потребно и за почетак бављења судијским позивом. Судија би требало да буде оспособљен да напише „зрачеће“ образложење судске одлуке, а једино је исправно да образложење сваке судске одлуке, осим разлога и оцене доказа, садржи опширно правно схватање јер правни ставови обогаћени правним схватањима омогућавају кружну линију правног поретка — од законодавца до судијске јуриспруденције и натраг. Али, правна схватања захтевају интелектуалну зрелост, свестрано образовање и висок ниво стручне оспособљености. Сетимо се горе предочених Видовићевих речи колико сати дневно и шта све би судија требало да прочита, а колико се тек ваља посветити развијању осећања моралних дужности и властитих врлина.

Наша јудикатура по правилу почива на правним ставовима без правних схватања, што је одлика неразвијених правних поредака. Развој европских континенталних правних поредака у периоду након Француске револуције обележава настојање да се развије јуриспруденција, што је у ствари израз потребе да стварање и примену права обогати правно мишљење, да би се изнад појединачног разумело опште, односно да би се иза појединости откриле целине. Те целине заправо су правни појмови. Непосредна заступљеност правног мишљења у процесу стварања и примене права је темељ на којем и теоријска јуриспруденција подиже своју појмовну зграду. Правно мишљење не мора у знатној мери бити непосредно заступљено у регулативном правном поретку, може унутардржавно право функционисати као ток стварања и примене правних норми, али поставка о значају правног мишљења у процесу правног уређивања је огледало постојаности права, па самим тим и његове развијености. То што данас говоримо о немачком и француском праву као „зрачећим континенталним правним поретцима“, мањим делом разлог је у непосредном утицају материјалног и процесног права на друге правне поретке, а много је више разлог томе снага немачке и француске јуриспруденције, особито оне настале у судским пресудама, што је јасан показатељ значаја правне свести и појмовне сфере права. Позвање судије да буде посленик непосредно заступљене јуриспруденције у правном поретку представља темељ на којем се може сазидати зграда правног система са кружном линијом од законодавца до судске јуриспруденције и натраг.

Ако смо разматрања започели Видовићевим казивањем, примерено је на крају реч препустити Илији Радуловићу. На питање: „А да ли имамо добре судије?“ — Илија Радуловић одговара: „Не. Свет је остао без људи. Не можемо ми више имати добре судије кад ми више немамо људе него имамо привиђења. То нису судије него су обични референти за извршење кривичних санкција. Страх за фотељу и за егзистенцију је до те мере развијен да он суспендује у човеку оно што га чини човеком, а то је етички систем.“⁶

Ваља се озбиљно замислити над овим речима!

Литература

Драшковећ, Вук (2000). Судија, Београд;

Јовановић, Слободан (1990/1991). *Један прилог за проучавање српског националног карактера*, Сабрана дела 12, Београд;

Лествица, Православац, Шабац, 1997;

Милосављевић, Борис (2012). *Културни образац и појам полуинтелектуалца*, Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику, бр. 137, стр. 127-143;

Петровић, Милан (1987). “К питању сукоба закона у времену”, *Отисак из Зборника за теорију права, III, (Из теорије права, књ. 7, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука)*, Београд, 307-324.

Прица, Милош (2021). *Правна држава и медији*, Правни факултет Универзитета у Нишу;

Прица, Милош (2022). *Јавни интерес, општи интерес и приватни интерес као правни појмови*, Зборник Матице српске за друштвене науке, 184, 521-537;

Прица, Милош (2023). *Стеван Живадиновић – Ване Бор: свестрани уметник и заборављени правни мислилац*, Правни хоризонти број 6, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 161-184;

Прица, Милош (2023). *Новица Краљевић – Правни мислилац и интелектуалац*, Правни хоризонти број 7, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 235-249;

Рајс, Арчибалд (2020). *Чујте Срби*, Београд;

Радуловић, Илија (2020). *Власт је опсена народа*, интервју; <https://www.politika.rs/scc/clanak/445446/Vlast-je-opsena-naroda>.

⁶Илија Радуловић, *Власт је опсена народа*, интервју (2020); <https://www.politika.rs/scc/clanak/445446/Vlast-je-opsena-naroda>

Prof. Miloš Prica, LL.D.,
Associate Professor,
Faculty of Law, University of Niš

JUDGE RATKO VIDOVIĆ: A TREATISE ON THE JUDICIAL CALLING

Abstract

This paper is dedicated to Ratko Vidović, who was an unusual and a very special judge. Just as an artist is more entitled than a historian to freely shape historical truths, a writer has more latitude than a legal scholar to acquire deeper understanding of the world of justice and injustice encountered in human life. The novel "Judge" by Vuk Drašković (1981), featuring the literary character of judge Ratko Vidović, is a very inspiring work about the judicial profession as a calling. It implies that a judge is graced with a higher calling to serve justice, which is a characteristic of a person with special virtues and a strong sense of moral duty, inspired by justice. The judge's actions are aimed at distinguishing law and justice from lawlessness and injustice. For this reason, the judicial calling is the most important element in the legal order of the state of law. The moral and intellectual superiority of judge Ratko Vidović serves as an ideal of the judicial profession, which is important to call attention to in the present-day circumstances of moral indolence and intellectual poverty that strongly affect the contemporary judiciary in Serbia.

Keywords: Ratko Vidović, Ilija Radulović, judge, judicial calling, virtue, justice.